

JORDI CUSSÀ BALAGUER

LES MUSES

comanegra

JORDI CUSSÀ BALAGUER

LES MUSES

LES MUSES

Llibre local = Lector compromès

Aquest és un llibre publicat amb el segell Llibre Local, que garanteix que el 100% de l'elaboració —des del disseny fins a la impressió— s'ha dut a terme per professionals i empreses catalanes.

Visita llibrelocal.cat per conèixer millor aquesta iniciativa.

Primera edició: març del 2022

© Hereus de Jordi Cussà Balaguer

© d'aquesta edició: Editorial Comanegra

Editorial Comanegra

Consell de Cent, 159

08015 Barcelona

www.comanegra.com

Direcció de col·lecció: Jordi Puig

Correcció: Tina Vallès

Revisions de proves: Gemma Garrigosa i Àlex Moreno

Il·lustració de coberta: Pep Montserrat

Maquetació: Edu Vila

Producció de l'ePub: booqlab

ISBN: 978-84-18857-62-1

Tots els drets reservats als titulars dels copyright.

JORDI CUSSÀ BALAGUER

LES MUSES

comanegra

- TAULA -

1. Apòstol de la lucidesa i la follia
2. El llegat d'un renegat
3. Dos drames i una comèdia
4. Un present futur
5. D'un deixeble i un geni
6. La nit dels secrets
7. La filla del mestre
8. Un passat present
9. Tutor, copista, traductor i enganyapobres
10. El centre de l'univers
11. La gènia de Salzburg
12. Pluja
13. Far cec
14. Tres monstres
15. Notícies fresques
16. Pedres voladores
17. Deliri d'amor
18. La mort de l'autor
19. Músiques i lletres
- Epíleg. La vacuna de la utopia

1. APÒSTOL DE LA LUCIDESA I LA FOLLIA

Ponç Fernandó, cosí germà de Guillem Ponç, àlies
el Ciclop. A Mallorca, l'any 1265

He abusat tant de la lucidesa, i he fracassat tantes vegades a pesar de gaudir-ne, que ara tinc por de frisar la follia. Això em recorda cada dia més el meu cosí extraviat, Guillem Ponç àlies el Ciclop: ell també temia la demència més que res; molt més que la mort fins i tot. Però anem a pams, que hem de recórrer moltes llengües.

El meu cosí Guillem Ponç, el monstre visionari, a més d'una poció màgica o demoníaca que deixarem per després, em va llegar com a herència familiar un fotimer de documents escrits en diversos idiomes i en distintes èpoques. Un tresor incommensurable, ho reconec ara obertament malgrat l'escepticisme inicial. Expressaven, si no tota, una part preciosa del coneixement de la tradició hel·lènica, des d'Homer de Quios, Safo de Lesbos, Sòcrates l'atenenc i Hipàtia d'Alexandria, a més de l'erudició de Roma, on els poetes, els historiadors i els oradors van florir per damunt dels altres fruits, i encara moltes altres aportacions atribuïdes a cultures i civilitzacions anteriors o posteriors. Inclosa, poca cosa, la de l'Atlàntida, la qual el mateix Plató considerava rigorosament històrica. Però la història, ja se sap, cadascú l'escriu com vol fins al cap de mil anys, quan tot són engrunes. Serem aquell mosaic de cent mil peces del qual algú en troba tres o quatre mil.

Quan el cosí Guillem Ponç, borni, coix i geperut, va irrompre en la meua existència com un vendaval de coneixement universal i pensament lliure, jo era abat a la vila de Badalona. Després de la seva desaparició, i de la nit infausta en què una turba humana li va cremar el casalot, vaig esperar quinze dies perquè

la fúria amainés. La meva situació enfront del bisbe era molt delicada, i em feia por que al capdavant m'acusés d'heretgia davant de la inquisició papal, que ja feia vuit o deu anys que perseguia càtars i heretges pels comtats de Catalunya. El més assenyat era recuperar els documents que el cosí havia enterrat per a mi al pou, i tocar el dos sense dir adeu-siau, però la idea de deixar la mare a la residència de les monges, convençut que no la veuria mai més, se'm clavava a la consciència com una espina infectada. Si fugia com un desertor, el bisbe era capaç de venjar-se en la seva persona i fer-la fora de la residència, pobra dona. Quan ja m'havia decidit a emportar-me-la amb l'excusa que fos, i marxar cap al regne de Castella a escampar la boira una temporada —malgrat els perills que el viatge representava per a una anciana amb poca salut—, la mare va agafar una grip i es va esfondrar abans d'acabar la setmana. Uns mesos abans, potser ho hauria considerat un senyal diví.

L'endemà al matí li vam donar sepultura cristiana i li vam dedicar una missa i un rosari, i la matinada següent em vaig esmunyir de l'abadia pel camí de l'hort amb una bossa de viatge i unes alforges grosses, per anar a recuperar els documents del cosí ciclopi. Allà, amb un parell de cavalls, m'esperava un amic antic, ferrer d'ofici, per acompanyar-me a la barca pescadora del seu germà. Em va dir que, de grat per força, el passatge fins a Tarragona estava pagat, i ens vam acomiadar amb un somriure coratjós i els ulls tristos, conscients que probablement no ens veuríem mai més. Em rondava la idea d'anar a Toledo, on l'Escola de Traductors encara brillava com un sol de tolerància i estudi, i m'havia inclinat pel mar per no trencar-me l'espina dalt d'un cavall. D'altra banda, no creia que el bisbe em fes perseguir quan l'informessin de la meva desaparició, però val més tocar a temps el dos que acabar entre barrots reclus.

A Tarragona, vaig comprar un passatge fins a Sagunt, on coneixia el baró Martí Mar, un músic apassionat amb poca fama, que em va acollir com a una musa d'Apol·lo. Em va convèncer a la primera de quedar-me quinze dies a la seva mansió al capdamunt de la ciutat, vora les ruïnes d'un campament romà, perquè em delia de fer una còpia o dues de la paperassa saberuda del cosí ciclopi, no fos cas. Finalment hi vaig passar el Nadal més agredolç de tota la vida, de dol per la mare i fugit de l'Església, i m'hi vaig acomodar fins que la primavera va trucar a la porta. A canvi de l'hospitalitat, com que de diners no

en volia de cap manera, li vaig regalar una còpia dels documents del Ciclop, que jo considerava una joia, però no sé si ell els va arribar a valorar degudament.

El que sí que vam gaudir junts, un parell de nits, va ser la poció màgica que el meu cosí també m'havia deixat al pou (una mostra i la fórmula). Val a remarcar que aleshores vaig sospitar que potser me l'havia administrat en dosis xiques quan el visitava al casalot. No intentaré definir-ne amb paraules els efectes, perquè aquesta mena de droga il·lumina una esfera del cervell on no hi ha paraules, on les idees són tan pures i veloces com els llampecs, i només es poden atrapar a la pell fugaç de l'intel·lecte. O dit amb uns altres mots, a l'ànima irracional. Em conformaré apuntant que bàsicament vaig viure l'experiència debatent amb dos o tres personatges que eren jo mateix, però nascuts en altres terres i altres temps, i que tots junts confegíem una doctrina teològica atea, en la qual l'ull Déu desapareixia del triangle per deixar el lloc a dues pupil·les entrelaçades: la d'una dona i la d'un home.

El meu amic i amfitrió, en canvi, es va passar hores i hores polsant l'arpa i el llaüt, bufant la flauta de pastor i la de tres becs, com si ell tot sol fos un grup musical que es replegava com un sac de gemecs. Tot i que em feia por que n'abusés, abans de marxar cap a Toledo via Conca, em va arrancar a còpia d'insistència la fórmula d'aquella màgia líquida. Però ja se sap que, fanàtics o ateus, cadascú es penja de la creu que li agrada més; si els manaires no l'hi claven abans, esclar.

A Toledo, m'esperava una sorpresa del tot insospitada: als quaranta-sis anys (i cèlibe des dels setze, quan l'abat Sorramola m'havia portat a un bordell perquè em desvirguessin), vaig conèixer una vídua de trenta-cinc, la mestressa de l'hostal on m'allotjava, i me'n vaig enamorar abans que el gall cantés tres albades. Encara més increïble i afortunat va ser que ella em correspongués, si més no en el sentit carnal, perquè aquella angoixa per a mi era tan nova com profunda i no sabia ni com seduir la bella vídua ni tampoc com dir-li simplement bon dia. Li vaig explicar que, de bona llei, no em podia casar amb ella perquè formalment encara era un servent de Déu, però ella va esclafir a riure com si li hagués explicat un acudit.

—Jo no crec ni en Déu ni en el matrimoni, escolanet! No em tornaria a casar ni pel regne de Saba! —I llavors, abaixant la veu tot i que érem sols a la meva cambra, va afegir:— Quan veig un mascle que m'agrada, m'hi aparello una temporada fins que me'n canso. Però no em confonguis amb una puta, eh? No he cobrat mai i sempre trio jo, des que disfruto a pler de la meva dolça viduïtat.

Va haver de tenir paciència, la mestressa Juana Domínguez, però afortunadament la meva vergonya i falta de destresa, més que nosa li feien gràcia, i la veritat és que al capdavall d'aquella nit, extraordinària per no dir divina, tots dos n'havíem tret un pouet de plaer. El meu, sublim, esclar, perquè l'èxtasi desconegut del sexe se'm barrejava amb un enamorament d'adolescent; i el d'ella en realitat no ho sé, però és cert que reia i jugava com una donzella i em besava amb una avidesa que em destarotava. Quan al cap d'una setmana em va rentar el membre escrupolosament per regalar-me la primera fel·lació de la meva vida, juro que vaig pensar que s'havia tornat boja. Però, quan vaig aconseguir relaxar-me i bandejar els tabús, qui es va tornar boig de goig vaig ser jo.

A la cèlebre Escola de Traductors, d'altra banda, hi vaig entrar amb bon peu: l'infant Alfons, que devia rondar els vint anys i era el primogènit del rei Ferran III, s'havia enllaminat amb l'obra de Guillem de Berguedà, a qui considerava el millor trobador de la seva època, malgrat o gràcies a un sarcasme irreverent i les descripcions pornogràfiques amb què sovint es delectava. Quan va saber que jo n'era un parent llunyà, el cosí del seu net, i que el podia traduir de l'original al llatí, em va afalagar més del merescut. Jo el castellà l'entenia força bé, però no sabia pas escriure'l (encara), mentre que el provençal era la meva llengua de lectura juntament amb el llatí, perquè a Catalunya gairebé tothom parlava en català però no l'escrivia gairebé ningú, sinó que s'optava pel llatí, clàssic o pervertit, o pel provençal. La veritat és que era un regal, guanyar-me la vida com un mestre lletrut traduint cançons i sirventesos del geni iconoclasta del Berguedà; especialment aquells en què es burlava de bisbes i arquebisbes, de senyors feudals, reis i senescals, d'amics i de parents, i en què es vanagloriava de centenars de conquestes sexuals, probablement exagerades o inventades. Val a

dir que jo només coneixia una part petita i amable de la seva obra, perquè els porprats catalans la prohibien i la perseguïen pertot, de manera que l'esglai primer i l'admiració després van ser considerables. L'escola en si, d'altra banda, era un paradigma de respecte i convivència, un reducte de pensament (gairebé) lliure i expressions múltiples, per aprendre a viure amb aquells que parlen i pensen diferent. I gràcies a la protecció reial, establerta especialment gràcies a una «amiga» del trobador esmentat —Leonor d'Anglaterra, reina de Castella—, fins i tot els inquisidors s'abstienien de qüestionar-la obertament.

Aquell rabeig de calma i rutina gairebé feliç va pujar de grau fins a una mena d'eufòria intel·lectual arran d'una circumstància negativa que es va convertir en una paradoxa benaurada. El cas fou que, entre la campanya fallida contra Alzira (1242) i la campanya estratègica contra Xàtiva, que va desembocar en el tractat d'Almirra (l'any 1244), l'infant Alfons va sofrir una dolència als pulmons que el va tenir clavat al llit un hivern de quatre mesos, i sovint em reclamava a la cort per fer-li companyia. Li llegia obres de trobadors i trobadores provençals en versió original, i després les hi traduïa oralment al castellà comú. I també ens passàvem hores jugant a escacs, esport que fascinava al príncep Alfons i que jo havia practicat durant anys a l'abadia amb un parell de monjos —si bé mig d'amagat, perquè es considerava una pèrdua de temps que no s'aprofitava en el món ni enaltia la glòria de Déu.

Aquest tracte personal amb l'infant Alfons em va decidir a confiar-hi prou per ensenyar-li alguns documents del llegat familiar. Havia reflexionat llargament sobre aquest extrem particular, que em semblava cabdal, i havia resolt que confiar-los tots de cop a algú, ni que fos fill d'un rei, en el fons encara els feia més inversemblants. De manera que, d'entrada, li vaig llegir el capítol on s'afirmava que la Terra era rodona, i es documentava l'existència d'un continent desconegut entre el ponent d'Europa i el llevant de la Xina. L'infant Alfons em va escoltar entre la perplexitat i la burla. Tot i la seva joventut, es considerava un home intel·ligent i assenyat (probablement ho era), però enfront d'aquelles revelacions, vacil·lava. Què faria un savi veritable: arriscar-se a nous descobriments o mantenir-se en la tradició dels dogmes?

—No en tens cap mapa? —em va preguntar intrigat al final.

—No —vaig mentir, sense cap escrúpol. La veritat era que tenia unes quantes làmines copiades dels Llibres dels Atlants, però m'havia jurat no parlar de l'Atlàntida a ningú perquè no em tanquessin en un manicomi—. A pesar de les rondalles d'alguns capitans vikings, no hi ha testimonis fiables que ningú hagi travessat l'oceà fins al continent ignot, així que l'únic que es pot aventurar, repeteixo, aventurar, és que de nord a sud pot ser tan llarg com el d'Europa i el d'Àfrica junts, des del nord glaçat de Noruega fins al cap de Bona Esperança.

—Increïble —va murmurar l'infant mentre aixecava una poma rodona entre el polze i l'índex, per contemplar-la com si no n'hagués vist mai cap.

—Bé —vaig reprendre, per aportar arguments favorables—, tinc entès que la teoria sobre l'esfericitat de la Terra en realitat ja la va plantejar, si no demostrar, un tal Claudi Ptolemeu d'Alexandria el segle primer després de Crist.

L'infant, enxubat en una butaca i amb un escambell sota les cames, va queixalar la poma amb expressió fàtua i la mirada guspirant al foc de la llar.

Resumint, que prou que costa, tot va anar francament bé mentre érem a Toledo, i tot va anar de mal borràs (per no dir cap renec) quan vam marxar cap a Saix, al peu del riu Vinalopó. L'infant Alfons hi anava a signar el tractat d'Almirra en nom del seu pare, Ferran III, que sempre estava poc o molt malalt però encara no s'havia mort mai del tot.

Alfons em va convèncer en mala hora de fer-me passar per un copista mut, per comptar amb la meva opinió sobre les intencions veritables del rei català i els seus consellers. D'entrada li vaig pregar que no em forcés a trair aquell que, fet i fotut, era el meu rei. Però ell em va regirar l'argument assegurant que l'objectiu final era evitar l'escabetxada mútua, una veritable gesta que beneficiaria ambdós reis i tots els seus súbdits. Reconec que em va convèncer.

En el context polític, l'infant Alfons de Castella tenia una espina clavada arran del setge contra Alzira, perquè no havia aconseguit conquerir la plaça. Dos anys més tard, va atacar Xàtiva amb tanta perseverança que de poc no provoca la guerra. Al capdavant, en tot cas, va aconseguir que Jaume I acceptés negociar un tractat de pau per delimitar la frontera. Com en tots els tractats d'aquesta mena, va haver-hi un pilot d'estira-i-arronses, i algun moment de

crisi en què l'espectre de Mart i dels seus gossos planava damunt dels campaments.

A part del dia de la rúbrica final, només vaig veure els dos cabdills ungits en dues ocasions, i era molt il·lustratiu la manera com s'estudiaven, s'adulaven o es desafiaven. Jaume I, també conegut com el Conqueridor, tenia trenta-sis anys i es veia amb cor, efectivament, de conquerir mig món. Mentre que l'infant Alfons de Castella només en tenia vint-i-dos i en conseqüència l'ambicionava tot, per poc que pogués. Dit en altres paraules, tots dos creien que el tractat d'Almirra els serviria per fer les paus en present durant un temps, però que més d'hora o més tard es retrobarien en guerra oberta.

Fos com fos, el 26 de març de 1244, el rei català i l'infant castellà van signar solemnement el tractat d'Almirra al campament del mateix nom, vora la vila de Biar. A més de la frontera entre els regnes, també estipulava que la infanta Violant d'Aragó i d'Hongria, la pubilla de Jaume I, que aleshores tenia vuit anys, es prometia en esposalles amb l'infant i hereu de Castella. Tothom semblava acceptablement content (a la promesa ningú l'hi devia preguntar res), i els dos següents es van preparar per emprendre el retorn després de la celebració de rigor, que potser no acontentava ni el Rei ni l'Infant, però omplia d'esperança tots els soldats en particular i tots els súbdits en general.

Aquella tarda o la de l'endemà, com moltes quan podia, vaig passejar a cavall fins al riu per esperar la màgia de la posta gaudint d'un esquinçall de poesia (l'Infant havia començat a escriure'n i sovint me'n demanava l'opinió), però sobretot dels versos hipnòtics de l'aigua. Quan l'astre ja s'amagava, i jo em preguntava per què traçava circumferències irregulars però cícliques i gairebé idèntiques al voltant de la Terra, vaig tornar cap al cavall, a deu passes de distància. Tot d'una, vaig sentir un cop tou però fort a la nuca (probablement un saquet de sorra), i vaig caure a terra com un titella sense cordill. Amb l'última guspira de consciència, em vaig dir que per fi descobriria l'enigma de la mort, que sempre m'havia encuriósit més que cap (a excepció de la Santíssima Trinitat quan encara hi creia).

En part, va ser pitjor que una mort ràpida gairebé indolora: quan una campana propera i enrogallada anunciava la mitjanit, em vaig despertar sol i

ferit, amb una enrampada que m'escruixia el cervell, dins una masmorra. Tenia dos pams de cel per respirall, i al cap d'una bona estona i molts gemecs, quan vaig ser capaç d'enfocar la mirada, vaig comptar fins a tres estels que em van animar força.

Més enllà del cop estabornidor inicial, no m'havien violat ni capat ni maltractat, i només m'havien pres el punyal, el capell, la capa i les sabates. M'havien deixat sobre una llitotxa abrigat sota una manta bona, amb aigua per beure, pa i formatge per menjar, i un cubell per a les altres necessitats. No m'havien robat cap anell (en portava tres), ni la canellera de plata (regal de donya Juana Domínguez), ni el collaret d'or (regal de l'Infant en persona). Com que la nit seria llarga i no tenia res més a fer, la vaig passar cavil·lant. Que no m'haguessin matat ni malferit era un bon presagi, per descomptat: en principi em volien viu; que no m'haguessin robat, en canvi, podia indicar que no volien diners ni exigir un rescat, i això potser seria fatal.

Com és normal, no vaig veure ni un pressentiment de llum fins que l'aurora es va convertir en una alba a vessar de sol. Estava dret vora la finestra, ensumant l'aire fresc del matí acabat de parir, mentre em forçava a empassar engrunes de formatge per fer callar els budells. Vaig sentir remor de passos i, tot seguit, el soroll de ferro rovellat grinyolant contra ferro encara més rovellat. La porta feixuga de la masmorra es va obrir de bat a bat i van entrar dos sentinelles armats amb llança i espasa. Dos més els van seguir amb teies enceses, i també es van arrambar. Finalment va entrar el protagonista de la trama i, quan va parlar, em vaig quedar mort. Almenys mort en vida.

—No m'havies reconegut, eh, senyor abat?

Era el bisbe inquisidor Nicolau, un malànima que havia amenaçat el meu cosí i m'havia amonestat a mi quan encara era l'abat de Badalona. L'havia vist més de dues vegades d'un tros lluny, entre els consellers de Jaume I, en les sessions en què pentinaven els rínxols del tractat amb l'infant Alfons i els seus consellers. A més de la distància i de no sentir-li mai la veu, no l'havia reconegut per dos motius: sempre anava vestit amb els colors del Papa, duia un vel davant del capell que li tapava mitja cara, i solia seure al costat del rei Jaume —que eclipsava qualsevol home que tingués a la vora—. Recordo que un dia vaig preguntar a l'Infant qui era i em va contestar que era una ànima cruel que,

investida de l'autoritat de la Inquisició Papal amb el beneplàcit del Rei català, condemnava a la forca, a la foguera o a l'esquarterament qualsevol subjecte que considerés sospitos. De què, li vaig preguntar. Del que sigui, em va contestar l'Infant.

Quan va aparèixer a la cel·la no duia capell ni vel i les flames de les teies em van revelar que tenia la meitat dreta de la cara cremada fins a l'esglai: la galta, l'orella, l'ull i la cella. L'impuls d'aquesta visió fou preguntar-li si també l'havien tirat a la foguera, però em vaig mossegar la llengua perquè no me la tallés.

—Vós? Vós m'heu segrestat? Què preteneu de mi?

—Vine, Ponç, anem a esmorzar. Aquest catau no és lloc per dialogar.

—Jo, amb gent que m'agredeix i em rapta, només vull parlar de quan em tornarà la llibertat.

—Doncs, vine. El més probable és que acabi purificant-te a la foguera per heretge, però mentre ho discutim guanyaràs temps. Potser al final em convenceràs de ser benèvol i et donaré un verí menys dolorós. —Quan ja sortia, es va girar amb un somriure trencat que em va horripilar encara més que aquells mots cruels.— Una dosi extraordinària d'aquella poció que t'agrada tant, eh? Aquesta fora una fi a desitjar amb devoció!

Mentre em preguntava angoixat què cony sabia ell de la poció del Ciclop, vam recórrer dos passadissos llargs i dues escales curtes, i al final vam entrar a una estança gran i noble, amb una llar grandiosa al centre, una taula gran a una banda i una de més petita a l'altra. Ens vam asseure a la gran i ens van servir un esmorzar de prínceps. Ell menjava amb una certa dificultat, perquè la cremada li arribava fins a la comissura dels llavis, i jo menjava amb impulsos contradictoris: per una banda, hauria preferit morir de gana que acceptar l'hospitalitat d'aquell assassí ungut, però, per l'altra, no tenia ni idea de quan tornaria a veure teca bona en abundància.

—Què voleu de mi, en realitat, senyor bisbe? —vaig murmurar, més empenyat del que volia, quan ja havia apagat la roentor de la fam.

—Poca cosa. Que tornis a abraçar la fe del Pare celestial, que acatis els dogmes de l'Església que el representa a la Terra..., i que em lliuris tots els documents que vas recuperar del casalot del teu cosí foll i heretge.

—El casalot, ho sabeu de sobres, es va cremar fins a les arrels. Jo no vaig anar mai a regirar-ne les runes, ho juro, però no crec que hi quedés res de res i encara menys papers. Pel que fa a la fe i als dogmes...

—Reflexiona què diràs, que t'hi jugues la foguera, Ponç.

—Doncs no dic res més. Només voldria saber quin rescat preteneu a canvi d'alliberar-me.

Va somriure amb aquella ganyota tortuosa i torturada capaç d'esgarriar un mort, i vaig tornar a pensar que no me'n sortiria viu.

—Si et penses que te n'escaparàs amb una bossa de doblons o quatre pedres precioses, és que encara no saps qui soc. Els diners no em diuen res. El que jo vull posseir d'una persona és l'ànima. El meu deure sagrat és trobar les que Satanàs perverteix i apoderar-me'n. Per curar-les i recuperar-les en la glòria de Déu, Jesucrist i l'Esperit Sant.

Vaig rumiar una bona estona, mentre assaboria una taronja, què podia dir-li a aquell orat fanàtic per intentar salvar la pell. Però mentir descaradament segur que no em valdria.

—Si el que preteneu és una confessió pública de pecats, em veig amb cor de recitar-la més bé que qualsevol joglar. Però dels documents i les pocions del meu cosí borni, en pau descansi, no en sé res de res.

—En tens cap prova, que sigui mort?

Vaig tornar a reflexionar, buidant ara una copa de vi.

—No. Segons ell, no moria mai del tot —vaig precisar amb un somriure trist—. Al cap de pocs mesos, o pocs anys, tornava a néixer amb la mateixa consciència.

—Quina follia.

—Sí. En això estem d'acord: en tenia un grill gros al mig del cap.

—Com tu. Que no em vols donar el que ja tinc.

El vaig mirar aterrit: si era cert, només ho podia haver obtingut del Martí, el meu amic músic baró de Sagunt.

—No et pensis que va ser fàcil: es va demostrar un amic lleial a la teva persona fins que el poltre li va arrencar els membres i la veritat d'una sola estrebada. —L'Inquisidor va amollar un xuclet abans d'empassar-se la crueltat

amb un gra de raïm.— Em va saber greu que al final no se'n recuperés. Em disgusta que la persona viva se m'escapi quan ja me n'he guanyat l'esperit.

—Pobre Martí! Pobre...

Em vaig tancar dins els records (sort que ja havia omplert la panxa), aclucant els ulls per pair el dolor.

—Bah... —va exhalar l'Inquisidor entre el menyspreu i la burla—. Només era un músic mediocre. I un sodomita irredempt, segons els rumors.

—Tenia una dona i quatre fills! —vaig protestar indignat.

—Això no hi té res a veure. —I després d'engolir un glopet de vi pel costat esquerre dels llavis, va aprofundir l'acusació.— Segur que no havies fornicat mai amb ell, tu?

Vaig respondre amb una llàgrima gruixuda, més feixuga que una làpida, acotant el cap per eixugar-me els ulls. Pobre Martí, la meva visita l'havia condemnat.

—Encara no entenc per què m'heu perseguit d'aquesta manera, si ja teniu els documents i la poció.

—Uuui...! Els documents no hi eren tots ni de bon tros, a casa del músic paràsit, i de la poció només n'hi quedava un cul de flascó. El que jo vull és la fórmula, que no li vam poder treure ni arrancant-li la pell a tires.

Aquella postil·la em va colpejar l'estómac com la coça d'un mul, i només vaig tenir temps de girar-me per vomitar la meitat del que m'havia cruspit.

—Va, va, no t'acollonis. El vam espatllar una mica, però encara és viu, el teu amant.

—Ni era el meu amant ni en sabia la fórmula! Ets un...

Però tenia la rancior del vòmit encastada a la gola i no em sortia la paraula.

—Un què? —va murmurar ell divertit—. Un monstre? Un dimoni amb crucifix? Ets injust amb mi. Només soc un home compromès amb el meu deure. Un deure sagrat i beneït pel Rei i el Papa, dit sigui de passada. —Mentrestant, una criada fregava la meva porqueria i jo m'esbandia la boca i les mans a la palangana.— Sortiu —va ordenar als sentinelles i al servei—. Sortiu tots.

Les criades van desflar. Els soldats van mirar el capità i les van seguir.

—Serem rere la porta, eminència —va mormolar el capità bo i reculant—. Voleu que la deixi oberta?

—No, no cal. Aquest sodomita no empunyaria un ferro ni per suïcidar-se. Segur que la sang el mareja.

Vaig mirar instintivament els ganivets de la taula, imaginant que m'oferia una alternativa a la foguera, però era obvi que encara no era el moment: havíem d'enllestir la conversa final. Em vaig tornar a asseure i vaig engolir mitja copa més de vi, per esborrar-me el mal gust de tot plegat. Fins on fos possible.

—La sang no em basqueja: la vostra crueltat, sí.

—Ho comprenc. A mi també m'ha costat una mica acostumar-m'hi. —Em va esgarriar comprendre que ho deia seriosament.— Fa vint anys que vaig llegir les obres de Ptolemeu d'Alexandria, i deu que un altre savi, encara viu, em va convèncer que la Terra és rodona. Aquest savi anònim afirma fins i tot que la Terra no és al centre del firmament, sinó que gira entorn del Sol! Però això encara no ho acabo d'entendre.

—O sigui que ho saps del cert però ho persegueixes igualment.

—Per descomptat. La ciència és un cuc infecciós i l'hem de combatre sense pietat. No facis aquesta cara de col bullida, Ponç: no som pas micos, nosaltres! —I com que jo per tota rèplica vaig engolir un altre glop de vi, va esclafir una rialla sincera.— Sabem que la Terra és més o menys rodona i que Jesucrist era un profeta tan diví com tu i com jo..., si bé menys corromput. Almenys això espero. Som conscients fins i tot que el pecat horrible de la sodomia, que afortunadament no compta entre els meus, floreix en convents, orfandats i abadies amb més puixança que enlloc. Però no podem pas permetre que la realitat ens esgruni les columnes de dogma sobre les quals sostenim el poder.

—Si hi ha Infern... —vaig quequejar.

Ell va esclafir una riallada mentre pillava un altre gra de raïm.

—Hi aniràs tu, que vas fugir del ramat de Déu i corres pel món escampant blasfèmies. Jo estic protegit pel setial de Sant Pere, que té les claus del Paradís, precisament.

I somreia com un espectre diabòlic, burlant-se de la fe i dels seus vigilants amb un cinisme escruixidor. Començava a plantejar-me la possibilitat

d'engrapar un ganivet i clavar-li de veritat a la vena blava del coll. Si ja estava sentenciat, valdria la pena emportar-me aquella perversitat amb cames cap a l'altre món, si cap n'hi havia enlloc. Però aquell diable protegit pel Papa tenia raó: jo desconeixia el fong pernicios de la violència. I tampoc no l'igualava en mendacitat ni en perversió.

Em va convèncer que, si li donava la fórmula com a mostra de bona voluntat, enviaria missatgers a Toledo a recollir els documents a l'hostal de donya Juana Domínguez. Si tornen amb el botí, em va prometre, t'alliberaré sense danys. He dit que em va convèncer i no és exacte: em malfiava d'aquella mena d'homenot com d'un escurçó afamat, però no tenia gaires alternatives. Li vaig descriure la poció fil per randa, i fins em vaig oferir a preparar-n'hi un flascó, si me'n procurava els ingredients. Ho vam fer així, perquè jo mateix fes de tastador del verí. L'única condició que li vaig posar va ser no prendre-me-la dins una cel·la: estava convençut que enfolliria i que, si podia, em suïcidaria. Tot i així, potser perquè era al pati però em sabia presoner igualment, les visions que vaig experimentar aquella nit van ser horripilants, i vaig trigar dies a recuperar-me'n, i em vaig jurar que no tornaria a tastar aquella màgia fins que no fos lliure de mots i de fets.

Vaig veure esclaus esclafats entre els carreus de les piràmides; vestals despenyades des de l'Acròpolis; infants decapitats a la plataforma de sacrificis de zigurats altíssims. Vaig veure vaixells amb centenars de persones negres de tots els sexes i qualsevol edat estibades a la bodega molt pitjor que el bestiar; i també els mercats on les venien com animals i les plantacions on les explotaven fins a la mort; i encara vaig patir les tortures abominables dels inquisidors, i el sofriment indescriptible de dones falsament acusades de bruixes i d'homes falsament condemnats per heretges. Vaig veure artefactes de guerra semblants als canons però mil vegades més mortífers, i unes màquines que volaven pels cels com ocells i defecaven ous de ferro capaços de devastar tota una ciutat, tota una província i potser mig continent, com un exèrcit de llampecs perfectament coordinat.

Vaig assegurar a l'Inquisidor maleït que la poció era correcta i el vaig advertir que, abans d'arriscar-se a un viatge oníric perllongat, primer en fes un tast per calibrar-ne el biaix i el poder. I em vaig negar rotundament a prendre'n

amb ell una mica, convençut que l'enemistat que ens unia acabaria per esclatar i que el més perjudicat seria jo, per descomptat. Malgrat la meva bona fe (ni que fos per coacció), al capdavall va ser igual: l'Inquisidor va prendre possessió de la fórmula sense complir la promesa de treure'm de la cel·la, i ni tan sols es va molestar a enviar ningú a Toledo a buscar res. Després d'un any sencer d'esperar i desesperar dins aquella cel·la aclaparadora, no oblidaré mai la seva riallada prepotent, de nen malcriat i cruel, quan va venir expressament per rabejar-se en la meva desgràcia i revelar-me la perfídia del seu pla:

—La veritat, estimat Ponç, és que els documents no m'importen una merda. Ara que tinc la fórmula d'aquest beuratge formidable, et deixaré dins aquesta mateixa cel·la fins que l'Infern es glaci. —I després d'una rialla càlida i alegre:— I no esperis que l'infant Alfons et vingui a rescatar perquè m'he assegurat que et consideri mort. Vam tirar al riu les teves sabates, el capell i la capa..., i vam escorxar el cavall, pobre bèstia, per atipar la tropa. Finalment, per arrodonir la mascarada, vam llançar al riu el cadàver d'un home d'una corpulència semblant després d'esclafar-li el rostre. El van trobar al cap de vuit dies i van abandonar la recerca.

Aleshores sí que l'hauria apunyalat si hagués pogut. Però, a la cel·la, l'única arma que vaig arreplegar va ser el plat de terrissa on m'havien posat el dinar (llenties amb formigues). El vaig trencar contra la paret d'un cop rabiós en el mateix impuls de llançar-me com una catapulta contra el monstre, apuntant a la nou d'Adam. Potser sí que va ser Déu qui em va moure la mà assassina per alliberar el món d'aquella bèstia cruel, perquè, en contra de qualsevol pronòstic i abans que un sentinella em tallés la mà drete d'una espasada, vaig aconseguir clavar-li un triangle viu de terrissa sota la glotis. I cap metge, cap miracle, el va salvar de morir d'asfíxia mig quart més tard, mentre en silenci em maleïa amb els pitjors insults i em sentenciava a les pitjors tortures.

Cert que vaig estar a punt de morir abans i tot, perquè el canell segat em sagnava com una font a la primavera. El dolor em va impulsar a assegurar-me a la llotxa i embolicar-me l'amputació tan fort com podia amb la manta. Em va esgarriar fins a la basca veure la mà a terra, movent els dits lleument com si em digués adeu. Tot i que el capità dels sentinelles em volia tallar també el cap per mitigar la seva negligència, un metge del rei que intentava salvar l'Inquisidor, el

va apartar amb una mirada assassina i em va rentar i embenar el monyó degudament. Després, sord a les protestes del capità, se'm va emportar a un castell proper, on em va cuidar mitja lluna per salvar-me la vida, mentre escrivia al rei Jaume en persona per explicar-li tot aquell desgavell.

I el rei, que no era lluny, va venir en persona a declarar que no sabia res del meu segrest, i que el lamentava de cor. Oimés perquè l'infant Alfons de Castella li havia enviat missatgers i cartes enrabiades exigint que aclarís la meua desaparició en el seu reialme, sospitant que l'havia ordenat o almenys consentit.

—Maleït Inquisidor! —mastegava entre dents un cop i un altre—. Per les seves venjances personals, m'ha deixat com un mentider davant de l'Infant, que un dia serà el meu gendre! Si no se'n desdiu abans, esclar, que tot podria ser ara... Maleït Inquisidor! Llàstima que el matéssiu, senyor Fernandó, perquè m'agradaria escorxar-lo a queixalades!

Al capdavant, em va lliurar un saquet de peces d'or per compensar-me la mà mutilada, i un salconduit, un carruatge i una escorta per anar primer a Sagunt i després a Toledo.

Si al principi, i a pesar de tot, sovint em sentia culpable d'haver matat un home, ni que fos un monstre com l'Inquisidor, a Sagunt la seva maldat em va esqueixar l'ànima fins al punt que, si hagués pogut, l'hauria tornat a matar deu vegades, molt més a poc a poc i recurrent als recursos més aberrants. O sigui, els seus.

La mansió del meu amic era tancada i barrada i, d'entrada, ningú me'n volia dir ni un mot: quan ho preguntava, tothom es persignava i fugia com si hagués vist el dimoni. Llavors vaig acudir a casa d'un poeta amb qui el Martí i jo mateix havíem compartit més d'una nit de muses i gresques. Es deia Perot i va esclatar en un plor fontinal així que em va reconèixer. Ens vam asseure a sopar a hora foscant a l'era del seu mas, més aviat humil, i, entre llàgrimes i rialles, no ens vam aixecar fins que l'aurora ja arquejava la cella.

El Perot em va explicar que un mal dia, pocs mesos després que jo marxés cap a Toledo, al capdavant d'una dotzena de bèsties vestides de militars s'havia presentat a Sagunt un bisbe ungit com a Inquisidor Major gràcies a l'autoritat del Rei i del Papa. El Comandant de la plaça s'havia posat a les seves ordres,

com la llei li ordenava, i durant uns dies el bisbe s'havia convertit en el dèspota de la vila. Els seus esbirros anaven a tavernes, pensions i botigues com si en fossin amos, i si no van deshonrar un pilot de vídues, casades i donzelles, va ser perquè el Comandant de la plaça ho va exigir al Porprat. Respecte a què passava mentrestant dins la mansió del Martí, pobre Martí, no en sabia res ningú. Al cap de tres dies més recargolats i enverinats que una colobra, l'Inquisidor i els seus sequaços van desaparèixer en plena nit com un malson. Però a la mansió del Martí, quan el Comandant hi va entrar amb el metge i el capellà, hi van trobar fins a set cadàvers emmetzinats: l'amo i la seva esposa; les dues filles grans i el marrec (de quinze, dotze i deu anys), i dos criats de confiança. Només se n'havien escapat la Beatriu, la caganiu de dos anyets, i la Dolça, la germana del Martí, que en tenia quinze i havia aconseguit esmunyir-se i emportar-se la petitona fins al celler de la hisenda, on s'havien amagat totes dues dins una tina, amb el vi fins als genolls.

—Allò ens va procurar una anècdota còmica enmig d'aquella tragèdia infausta, perquè s'havien passat tota una nit dins la tina i en van sortir completament borratxes! —Tot i que les llàgrimes li brollaven amb la constància d'una fonteta, el Perot va esclafir un enfilall de rialles genuïnes.— No oblidaré mai el moment en què les vam rescatar... Sobretot la Beatriu, la petita, que reia i ballava i xerrava com una innocent tocada de l'ala! No sabia pas què li passava, pobreta.

El Comandant de Sagunt, el capità Mateu Muret, no hauria mogut ni un dit segur, convençut que enfrontar-se a l'inquisidor Nicolau podia dur-lo a la foguera. Però el metge de la vila li va explicar, en secret oficial, que l'amfitrió havia estat torturat cruelment i els altres sis cadàvers violats en vida repetidament. Això el va enfurismar d'indignació i l'endemà va marxar, amb dos soldats de confiança, per encalçar el rei on fos i exigir-li una gota de justícia. Van atrapar Jaume I a Tarragona al cap d'una setmana i van aconseguir parlar-hi al cap d'un parell de dies.

—Segons em va explicar el Muret —va reprendre el Perot aclaparat per l'afflicció—, l'entrevista amb el rei Jaume va ser esgarrifosa, perquè el maleït Inquisidor hi era present. Va admetre sense rubor haver torturat el Martí per obtenir una informació important respecte a uns documents diabòlics i un

bruixot heretge, però es va indignar furiosament davant l'acusació de les violacions i l'enverinament. El rei Jaume li va exigir que aclarís aquell disbarat amb justícia i diligència, i l'inquisidor Nicolau només va haver de lligar al poltre els soldats de l'expedició perquè confessessin les violacions. Llavors els va deixar escollir entre la decapitació o la castració, i tots van preferir morir. El rei, amb un beneplàcit mut, va considerar enllestit aquell incident ignominiós i va marxar cap a Barcelona, on l'esperaven problemes més rellevants. Si més no per a ell, esclar.

Però ja se sap que, per als monarques poderosos, els súbdits són molt menys que peons en una partida d'escacs. Els reis de l'escaquer només en tenen vuit cadascun, de peons, mentre que els sobirans dels reialmes grans els compten per centenars de milers o fins i tot milions.

No tenia intenció d'explicar-li el meu presidi ni la meva mutilació, però en aquell moment no em vaig saber estar de donar-li una bona notícia: l'Inquisidor escurçó ja no faria mal a ningú més, perquè jo li havia tallat el coll amb una escudella trencada amb la mà que em faltava.

El Perot, esparverat, se'n va alegrar tant que es persignava i demanava perdó a l'Altíssim. Després va engegar un plany de llàstimes respecte als problemes i els diners que li costava haver acollit la germana i la filleta del Martí, amb la bona voluntat de preservar l'herència de totes dues enfront d'un oncle pervers que s'ho volia quedar tot. Però jo ja no l'escoltava. Li vaig donar deu monedes de plata pel sopar i la manutenció de la germana i la filla del Martí, i deu més d'or per l'herència de totes dues. Malgrat el temor, ho reconec, que la temptació fomentés el lladre, com proclama l'adagi. Tanmateix, el Perot em va oferir aleshores una lliçó de bona fe:

—Acceptaré els diners de plata perquè a casa no en sobra cap, però les monedes d'or de l'herència, estimat Ponç, val més que les doneu directament a la Dolça, que ja té seny per guardar-les. Segurament més bé que jo. —I per acabar de demostrar la seva noblesa sense títols, va afegir:— I parlant dels documents que buscava el foll Inquisidor, si de debò eren uns documents el que buscava amb tanta crueltat, els tinc dins una arca enterrats a la porquera... Almenys una còpia. Em consta que vós els hi vau donar i per tant són vostres, si els voleu.

M'ho vaig rumiar un moment. En tenia dues còpies al Mesón de la Juana i n'havia deixat una altra a l'infant Alfons, que la guardava a l'arca de l'armari excavat.

—De moment deixa'ls on són; em sembla un bon amagatall. No te n'has fet una còpia?

El Perot em va mirar de fit a fit i va envermellir tant que fins en la fosca semblava una magrana.

—No són meus. No vaig gosar mirar-ne cap.

—Doncs fes-te'n una còpia..., i si vols dues, amb el meu permís sincer i sencer, i torna a enterrar l'arca on és. Aquells documents són molt valuosos i, si un dia et veus en la penúria, et poden fer ric. Però vigila sobretot a qui els ofereixes, perquè també et poden portar a la desgràcia i a la foguera. Com has pogut comprovar.

Recordo que un cop o dos vaig pensar que ja ens ho havíem dit tot, que era hora d'aixecar el cul i tocar el dos. Però la nit encara era densa i jo em sentia més espès que el fang. El Perot va fer llevar la Dolça, pobra, perquè ens condormís amb les seves arts: cantava com una sirena, molt més bé que el seu germà difunt, i polsava el llaüt amb la gràcia d'una musa. Quan li vaig donar la bosseta d'or, per a ella i la petita, va frunzir l'entrecella com si li hagués fet una proposició deshonest.

Quan em vaig despertar, dues o tres hores més tard, a llevant s'insinuava un alè de llum, i mentre alleujava la bufeta i em rentava les lleganyes, una criada em va portar un tall de formatge d'ovella i una gerra de llet de cabra acabada de munyir. Mentre esmorzava en el silenci de les ressaques, la Dolça va venir a dir-me adeu amb la seva neboda, que aviat faria tres anys, i va esclatar una paradoxa viva. La criatura no parava de riure i cantussejar, i nosaltres dos llagrimèjvem a contracor sense aturador.

Els conductors havien dormit tranquil·lament al carruatge, i els quatre soldats de l'escorta ho havien fet a la cavallerissa. El Perot els havia tractat i atipat tan bé com havia pogut, i l'hi vaig reconèixer amb una peça d'or petita, com si em volgués fer perdonar alguna cosa.

A Toledo, en tot cas, semblava que, en comptes d'un parell d'anys escassos, n'haguessin passat vint de sencers. La Juana estosesgava dia i nit, i molts dies no es podia aixecar del llit. I l'infant Alfons havia arribat feia poc del protectorat de Múrcia, on havia conquerit Mula i Cartagena, les dues places revoltades contra el pacte entre l'emir Ibn-Hud al-Dawla i el rei castellà Ferran III. Però se n'aniria al cap de poc a Portugal, per donar suport a Sans II enfront del seu germà, Alfons de Bolonya. L'Infant, de tota manera, s'havia assabentat que jo era un bisbe renegat i em mirava com si a més fos un bruixot. Només em va rebre un dia a la tarda per donar-me un exemplar de l'*Almagest* de Ptolemeu traduït per Gerard de Cremona, de la seva biblioteca descomunal, a canvi de la còpia que jo li havia lliurat dels documents del Ciclop (sempre dic que són del Ciclop, pobre Guillem Ponç, quan en realitat hauria de parlar d'una serp familiar que es descabdella al llarg de divuit segles!). El mateix Infant, en acomiadar-nos, em va aconsellar (o sigui ordenar) que empaquetés els trastos i fotés el camp de Toledo, on s'havia escampat la brama que jo era ateu —i qui sap si un adorador de Satanàs—, i qualsevol dia podia acabar en una altra masmorra arrestat per un altre inquisidor. Tot i amb això, com que tots tenim un fong de contradicció en alguna banda, va insistir que li acceptés un anell de príncep i una recompensa ducal, per compensar-me de la mà escapçada.

—Com t'ho faràs ara per escriure?

—Ho faig amb la mà esquerra, Altesa. Encara semblen els gargots d'un aprenent, però només és qüestió de pràctica.

—Bé, me n'alegro, Fernandó. Et desitjo molta sort, però lluny de la cort del meu pare.

—Adeu-siau, doncs —vaig murmurar, fent via cap a la porta amb el relligat de l'*Almagest* amagat sota el justacòs.

—Adeu, sí —va replicar ell, badant per un finestró per no tornar-me la mirada.

Aquell vespre ho vaig explicar tot a la Juana, i em va contestar amb una frase que havia sentit al meu cosí esguerrat més d'una vegada.

—Són uns fanàtics, Ponç. I em sembla que és perquè saben que tot el seu poder s'apuntala sobre una columnata de mentides.

Allò mateix m'havia confessat l'inquisidor Nicolau el matí que m'havia vingut a buscar a la cel·la per convidar-me a esmorzar.

Resumint: el sojorn a Toledo, durant el qual havia gaudit d'alguns dies i moltes nits veritablement felices, tocava *a finis*. Però no podia marxar i deixar la Juana malalta com es trobava, i ni tan sols m'atrevia a demanar-li que m'acompanyés. Com que les experiències més crues sovint es repeteixen al llarg de la vida, vaig recordar el dia en què la mare havia traspassat a causa de la grip, a la residència de Badalona. L'endemà al matí, en tot cas, la Juana em va sorprendre amb les ninetes lluent d'il·lusió.

—Saps què he somiat, Ponç? Que vivíem a peu de mar i se'm curava aquesta tos maleïda. —I després d'un estossecc cavernós i d'escopir una flegma negra com un cagalló d'isard, va afegir:— No he vist mai el mar, i no saps pas com m'agradaria!

La Juana només va trigar un parell de dies a arribar a un acord satisfactori amb la seva germana, qui de fet ja s'encarregava de tirar el Mesón endavant des que ella no es valia. Després vam marxar xino-xano amb el nostre carruatge i una mula on dúiem mig segle de vida, dos traginers i quatre soldats llogats. Volia anar a Sagunt a saludar el Perot, la Dolça i la Beatriu, però la idea d'establir-m'hi, en canvi, em regirava l'estómac sense saber per què.

La Juana va assolir el somni de veure el mar, i recordaré fins a la mort la seva expressió de felicitat quan el va contemplar, escoltar i ensumar per primera vegada. Però segur que en part li venia perquè havíem descobert que l'únic remei per alleugerir-li la tos i el dolor implícit era la poció, màgica i esgarrifosa, que m'havia llegat el cosí Guillem Ponç. Encara no m'acabava de creure que, en el transcurs d'una lluna, la seva coneixença m'hagués capgirat quaranta-cinc anys de vida.

La de la Juana, en tot cas, va arribar a l'últim vers deu dies més tard davant la platja, a les acaballes d'un crepuscle preciós, i amb un somriure tan dolç que ja no pertanyia a aquest món. Malgrat que era del tot previsible, per no dir desitjable, el seu decés em va entristir terriblement: em va agafar el rampell que tothom a qui estimava es moria al cap de poc. Primer havia estat la mare, després el malaurat Martí, i ara la Juana. L'únic consol fou que el Perot s'havia espavilat per vendre una còpia dels documents i millorar la hisenda, com a